

Φιλολογικά σημειώματα

Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ
ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Της Κλεοπάτρας Πρίφτη

2ο μέρος

Στη Γαλλική Σχολή των καθολικών ιερέων της Νάξου, όπου βρέθηκε προσφυγάκι εξαιτίας των σφαγών στην Κρήτη και φοίτησε για δύο χρόνια (1897-1899) οι καθολικοί παπάδες που είχαν προσέξει την εξαιρετική επίδοση και ευφυΐα του, προσπάθησαν να τον προσηλυτίσουν και να τον απομακρύνουν τόσο από το Ορθόδοξο δόγμα όσο κι απ' την οικογένεια του, με υποσχέσεις μαυλιστικές αναφέροντας και το παράδειγμα του Πάπα Αλέξανδρου του Ε' που ήταν Κρητικός (Πέτρος Φιλάρης) και άλλα παιδιά. Ο μικρός Καζαντζάκης για μια στιγμή πίστεψε ότι έτσι θα υπηρετούσε το Θεό και τη λαχτάρα του να γίνει Άγιος.

Η επέμβαση του πατέρα του έγκαιρα τον απέσπασε από τη μαγεία των δολερών υποσχέσεων και έτσι τον κέρδισε τελικά η Τέχνη του Λόγου κι όχι η Καθολική Εκκλησία. Μα αν η Καθολική Εκκλησία έχασε ένα Καρδινάλιο ή ακόμα κι έναν Πάπα, ο Καζαντζάκης δε λυτρώθηκε ποτέ από την υπαρξιακή Αγωνία.

Πνεύμα ελεύθερο, με αγάπη παράφορη για τη Γνώση αναζητούσε σ' όλη του τη ζωή την υπέρτατη θεία Ουσία. Αυτή η αναζήτηση, αυτή η άσβεστη φλόγα, να ξεδιαλύνει τ' αεδιάλυτα ήταν αυτή που έφερε χωρίς ο ίδιος να προκαλέσει, την μήγαν της Εκκλησίας. Αναζητούσε το Θεό, τον ίδιο το Θεό και αυτοί δεν το συγχώρησαν οι Δεσποτάδες και ο φανατισμός. Δεν τον ικανοποιούσαν οι τυπικές τελετές, ήθελε να βρει την ουσία του Θεού. Η δραματική πορεία του σ' όλους τους τόπους που νόμιζε ότι θα εύρισκε αυτή την Θεία Ουσία, η βαθεία του ευλάβεια για το πρόσωπο του ευλαβεία του για κάθε τόπο όπου λατρεύτηκε η θεία ουσία, απ' όποια Θρησκεία κι από όποιους πιστούς, δε μπορούσαν να γίνουν ανεκτές από την επίσημη Εκκλησία. Οι τόποι όπου ακούμπησε ή απελπίσθη, η ελπίδα, η προσδοκία κι η πίστη του Ανθρώπου είναι αγιασμένοι τόποι. Η καρδιά τ' Ανθρώπου κρατάει ένα κομμάτι της Θείας Ουσίας. Μα μέσα της κατοικεί κι ένα κομμάτι του Κάλυ. Και τούτα τα δύο παλεύουν μέρα-νύχτα μέσ' την καρδιά τ' Ανθρώπου.

Η Εκκλησία με τρόπο απλοϊκό και τυπικό δεν ικανοποιεί αυτόν τον Ασυμβίβαστο. Θέλει να προχωρήσει πέρα από τα τυπικά, θέλει να φτάσει στο τέλος, στην πλήρη γνώση του Θεού. Επισκέπτεται τον Άθω, το Άγιο Όρος της Ορθοδοξίας. Σαράντα μέρες γυρνά τα μοναστήρια, μαζί με τον άλλο μεγάλο Έλληνα Άγγελο Σικελιανό. Διαβάζει Δάντη, Βούδα, τα Ευαγγέλια.

Το 1927, επισκέπτεται το ιερό όρος Σινά. Επισκέπτεται αργότερα συχνά την Ασιζή, την ανθισμένη πολιτεία του Αγίου Φραγκίσκου.

Το 1923 ο Καζαντζάκης έχει τελειώσει την "Ασκητική". Σύμφωνα με το "Συμβολή στη χρονολογία του βίου του" από τον Παντελή Πρεβελάκη το 1928 διόρθώνει την "Ασκητική" και προσθέτει το κεφάλαιο "Σιγή" όπου κηρύσσει τον ολικό μηδενισμό (που όμως δεν οδηγεί στην παραίτηση από τη δράση). Πάντα κατά τον Πρεβελάκη το 1930 γίνεται στην Αθήνα λόγος να τον δικάσουν για αθεισμό γις την "Ασκητική" κι η δική ορίζεται για τις 10-6-1930 χωρίς να γίνει ποτέ.

Η "Ασκητική", οι τραγωδίες-Χριστός, -Ιουλιανός, -Σόδομα και Γόμορα, τα κάνα: Βούδας, -Χριστός, -Μωυσής, -Μουχαμέτης, -Αγία Τερέζα κι όλο το έργο του αποδεικνύουν την αιώνια αγωνία του πάνω στο δραματικό όμαμα που κυνηγούσε: Να βρει την Θεία Ουσία.

Η αναζήτηση του Αδριούτου για τον Καζαντζάκη είναι ένας αγωνιώδης Ανήφορος μια πνευματική καθαρότητα όλο και μεγαλύτερη.

Στο μυθιστόρημα του-Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται-εκτός από την αισθητική προσφορά είναι και η ηθική διδαχή. Η δικαιοσύνη είναι η μεγάλη αρετή σ' ένα κόσμο όπου οι κακοί απολαμβάνουν τα αγαθά και οι καλοί υποφέρουν. Κι έχουμε τον καλοζωισμένο Παπά-Γρηγόρη και τον πένητα Παπά-Φώτη. Η ηρωική μορφή του Παπά-Φώτη κι ο σταυρωμένος Μανωλιός, ο ήρωας και ο άγιος.

Δεν υπάρχει τίποτα που να είναι αντίθετο με τη Θρησκεία της αγάπης, την Εκκλησία της Αγάπης. Μέσα στα βιβλία του ο Καζαντζάκης δεν ξεχωρίζει ορθόδοξους καθ' καθολικούς Αγίους. Ο Άγιος Φραγκίσκος, ο Άγιος που φιλούσε τους λεπρούς και μιλούσε με τα πουλιά είναι κι αυτός ένας αγωνιζόμενος τρανό παράδειγμα του αγώνα να φτάσεις το Θεό.

Ο Καζαντζάκης ήταν φύση θρησκευτική ή καλύτερα ασκητική. Η ζωή του και το έργο του έχουν και τα δύο τη σφραγίδα της συνέπειας. Εντιμότητας, ειλικρίνειας, συνέπειας. Και δεν είναι τυχαίο ότι στο έργο του όλο,

υπάρχουν πάντα οι θρησκευτικές μορφές που έχουν τις ίδιες αρετές που ακολουθεί σ' όλη του τη ζωή ο ίδιος. Ο αγώνας ν' ανεβάσει τον άνθρωπο και τον εαυτό του ψηλότερα, είναι ο κύκλος γύρω απ' τον οποίο

περιστρέφεται το έργο κι η ζωή του. Να μετουσιώσει τη σάρκα σε πνεύμα. Ήταν όμως και μια ψυχή ελεύθερη και αγνή. Σε μια κουβέντα με τον Θρ. Ανδρουλιδάκη θα πει για τους επικριτές του: "... Μα δεν τα βάζω προσωπικά με κανένα τους. Δε βλάπτω κανένα τους. Δεν τους φταίω σε τίποτε. Ακολουθώ το δικό μου δρόμο λύτρωσης, δίχως να φράζω το δικό τους. Καθένας έχει και πρέπει ν' ακολουθεί το δικό του δρόμο λύτρωσης λεύτερος. Γιατί θέλουν όλοι τους, και η μιά μεριά κι η άλλη να μ' εμποδίσουν να προχωρήσω στο δικό μου δρόμο; Οι δρόμοι της πραγματικής λύτρωσης είναι παράλληλοι. Δεν συγκρούονται σε αγώνες για το καλό. Γιατί με πολεμούν; Ωστόσο εγώ ακολουθώ και θ' ακολουθώ ασταμάτητα τον ανήφορο μου. Βοηθώ το καλό ν' ανεβαίνει και έτσι βοηθώ κι αυτούς..."

Και σ' ένα γράμμα στον Ν. Παυλιόπουλο το 1955: "... θαρρώ δεν υπάρχει μεγαλύτερη ευδαιμονία στη γη ετούτη από την καθαρή συνείδηση, μεγαλύτερη δύναμη από την αγνότητα..." και παρακάτω "... Δε μισώ κανένα, δεν πειράζω κανένα, θάθελα να μπορούσα να καμω σ' όλους, γνωστούς και αγνώστους καλό..."

Στην "Αναφορά στον Γκρέκο" στην καταπρωτη σελίδα αυτής της δραματικής εξομολόγησης-βιογραφία του σημειώνει στον πρόλογο: "... Θα βρεις αναγνώστη, στις σελίδες ετούτες την κόκκινη γραμμή, καμωμένη από στάλες αίμα μου, που σημαδεύει την πορεία μου ανάμεσα στους ανθρώπους, στα πάθη και στις ιδέες. Κάθε άνθρωπος αξίως να λέγεται γιος του ανθρώπου σηκώνει το σταυρό του, κι ανεβαίνει το Γολγοθά του. Πολλοί οι λίγοι πολλοί φτάνουν στο πρώτο, στο δεύτερο σκαλοπάτι, λαχανιάζουν, σωριάζονται, στη μέση της πορείας και δε φτάνουν στην κορφή του Γολγοθα-θέλω να πω στην κορφή του χρέους τους-να σταυρωθούν, ν' αναστηθούν, και να σώσουν την ψυχή τους. Λιποψυχούν, φοβούνται να σταυρωθούν, και δεν ξέρουν πως η σταύρωση είναι ο μόνος δρόμος της ανάστασης, άλλον δεν έχει..."

Ο Πρεβελάκης αναφέρει: "... Το συναίσθημα του ανώτερου προορισμού του τον βασανίζει. Οι επιτυχίες του ως λογοτέχνη, δεν τον αναπαύουν. Η ογκώδης μεταφραστική εργασία που αναλαμβάνει για να πορισθεί τα μέσα του βίου του, τον εξαντλεί. αλλά το πιο βασανιστικό απ' όλα είναι ο πόθος του να βάλει πράξη τις ιδέες που ρούφηξε απ' τη μαθητεία του στους μεγάλους μυσταγωγούς. αν ζούσε σ' εποχή μ' έδραια θρησκευτική πίστη, θα κατέφευγε πιθανώς σε μοναστήρι και θα λυτρωνόταν με την ολική αφιέρωση στο Θεό.

"Τι ζητούσα; λέει ο ίδιος, να πειθαρχήσω σ' ένα ρυθμό αυστηρό, να καταταχτώ σ' ένα στρατό που κίνησε για την ανώτατη ελπίδα. Να μπαρκάρω κι εγώ στη Χριστιανική Αργώ, με τους νηστικούς κουρελιάρηδες παρθένους ήρωες-και το κόκκινο πανί θα τανυστεί και θα πιναχτεί από το κατάρτι το μυστικό κλήμα της μετάληψης, και θ' αμενίζουμε κουρσάροι ν' αρπάξουμε από τις πλάτες του Θεού το χρυσόμαλλο δέρας της Αθανασίας..."

Ο τόνος της περικοπής αυτής δε γελά. Το θρησκευτικό πάθος του Καζαντζάκη μπορεί να οριστεί σαν έρωτας του Θεού βασανισμένος από την αμφιβολία. Ο έρωτας αυτός, χωρίς απ' τ' άλλα δυσάρεστα επακόλουθα τοποθετεί τον Καζαντζάκη έξω από την κοινωνία των ανθρώπων όπου λιμνάζει η μετριότητα. Κατά το λόγο ενός σοφού (JOCOB BURCKARD) "η μετριότητα είναι το αληθινό πρόσωπο του Εωσφόρου", επειδή εμποδίζει το εξαιρετικό άτομο ν' αποδείξει τη θεική του καταγωγή".

Και θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι ο Καζαντζάκης στα χιλιάδες γράμματα που έγραφε κι έστελνε σε φίλους, οικείους, γνωστούς και αγνώστους στο τέλος κάθε επιστολής έγραφε "Ο Θεός μαζί σας πάντα".

Μερικά αποσπάσματα από τον μεγάλο πρόλογο του Πρεβελάκη στα "400 γράμματα του Καζαντζάκη στον Πρεβελάκη" θα μας δώσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα για τη σκέψη του Καζαντζάκη πάνω στο θέμα: Θεού-Θρησκείας-Εκκλησίας. Μας λέει ο Πρεβελάκης-που εκτός από τη σύντροφος του Καζαντζάκη Ελένη ίσως ήταν ο μόνος που τον κατάλαβε περισσότερο, τον έζησε, τον αγάπησε κι η φίλα τους έμεινε ως το τέλος όμοια:

"... Ο Καζαντζάκης ανήκει στον θρησκευτικό τύπο που προσπαθεί να καταλάβει γιατί ζει και που κρατάει τη ζωή του σε αδιάκοπη ένταση αγωνιζόμενος να τη διαπλάσει και να την εξυψώσει..."

"... Ο τύπος που συνάγεται από τις εκμυστηρεύσεις του Καζαντζάκη είναι καθαυτός αντίθετος προς τον φιλοσοφικό και όλος εκείνους που έχουν απολιθωθεί μέσα σε μια στολή ή ένα προσωπίδιο. Δεν ξεφινιάζομαι επομένως αν ο Καζαντζάκης έχει επισύρει την αντιπάθεια τους. Η Ιερουσαλήμ αποκτείνει τους προφήτες. Ο Θρησκευτικός τύπος που ενσαρκώνει ο Καζαντζάκης βρίσκεται κάτω από την εξουσία του απόλυτου... Είναι ο θεωρός της Αβύσσου, ο θρηρευτής του "Θεού" ο περιφρονητής του κοινού λήθαργου..."

... Ο Καζαντζάκης είναι ο μοναχικός "ο Μονιάς" όπως ο ίδιος αποκαλεί τον Οδυσσό στο μεγάλο ποιητικό του έργο "Οδύσσεια". Οι ορθολογιστές και υλιστές κ.λ.π. φυσικό είναι να ενοχλούνται από αυτή τη μεταφυσική αγωνία. Ο RAINER MARIA RILKE μας δίνει μια εικόνα του Μονιά που ταιριάζει απόλυτα στον Καζαντζάκη. "... Όταν μιλούν για τους Μονιάδες πολλά πράγματα παίρνουν για γνωστά. Νομίζουμε πως οι άνθρωποι ξέρουν γιατί πρόκειται.

Όχι δεν ξέρουν. Δεν είδαν ποτέ τους ένα Μονιά, αλλά τον μίσησαν χωρίς να τον γνωρίζουν".

Συνεχίζεται